स्थानीय राजपत्र

सरुमारानी गाउँपालिकाद्वारा प्रकाशित

खण्ड ३ (बड्डाँडा ,प्यूठान ,फागुन १ गते ,२०७६ साल संख्या १०)

भाग-२

सरुमारानी गाउँपालिकाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (वास) कार्यविधि, २०७६

प्रस्तावना :

नेपालको संविधान २०७२ ले आधारभूत स्तरको खानेपानी र सरसफाई सुविधालाई नागरिकको मौलिक अधिकारको रुपमा प्रत्याभूत गरेको छ । हालका दिनमा सरसफाइको दायरा फराकिलो भइ प्रतिष्ठा, स्वास्थ्य, विकास निर्माण, जनजीविका, सामाजिक सशक्तिकरण र समृद्धिको आधारस्तम्भको रुपमा विस्तारित भई सरसफाईलाई राष्ट्रिय विकासको अभिन्न अंगको रुपमा लिन थालिएको छ । यस सदर्भमा पूर्ण सरसफाईलाई महत्व दिई कार्यक्रमहरु संचालन गर्न वाञ्छनीय भएकाले, स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को दफा १०२ को अधिकार प्रयोग गरी सरुमारानी गाउँपालिकाले यो कार्यविधि बनाएकोछ ।

परिच्छेद– एक

१ संक्षिप्त नाम र प्रारंभ

क) यो कार्यविधिको नाम "खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता (वास) कार्यविधि, २०७६" रहेको छ ।

ख) यो कार्यविधि तुरुन्त लागू हुनेछ ।

२. परिभाषा :

विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस कार्यविधिमा :

क) "खानेपानी" भन्नाले संरचनागत प्रणालिवाट पाँच मिनेट भन्दा कम समयमा सुरक्षीत पानीमा पहुँच हुनुलाई वुझ्काउनेछ ।

ख) "सरसफाई" भन्नाले मानव मलमुत्रको सुरक्षित बिसर्जनका लागि सेवा र सुविधाहरुको व्यवस्थालाई सरसफाई भनिन्छ । सरसफाईले फोहोरमैला संकलन र फोहोर पानीको विसर्जन मार्फत स्वच्छता कायम गर्नुलाई बुझ्काउँदछ । जनस्वास्थ्य प्रवर्द्धनका लागि गरिएका विभिन्न स्वस्थकर क्रियाकलापहरुको समग्र कार्य नै सफाइ हो भन्ने बुझ्काउने छ ।

ग) "स्वच्छता" भन्नाले आफू र वरिपरिको वातावरण सफा गरी रोगको विस्तार रोक्नु र बिरामी हुनबाट बच्न अपनाइने सम्पूर्ण व्यवहारहरु हुन् । स्वच्छताले व्यक्ति र समुदायको स्वस्थ आनीबानी समेतलाई जनाउँछ ।

घ) "सफा र स्वच्छ अवस्था" भन्नाले सफा र स्वच्छ चरण अन्तरगत पूर्ण सरसफाइका सूचकहरु पुरा गरेपछि सम्बन्धित समितिको निर्णय वमोजिम एक तह माथीको समितिवाट फारम नं. ४ भरि सम्वन्धित समितिको निर्णयलाई अनुमोदन एवं प्रमाणीकरण भएको अवस्थालाई जनाउँछ ।

ङ) "पूर्ण सरसफाइ उन्मुख अवस्था" भन्नाले यस कार्यविधिमा उल्लेखित सफा र स्वच्छ, पूर्ण सरसफाइ उन्मुख दुवै चरणका सूचकहरु पुरा गरेपछि सम्बन्धित समितिबाट अनुमोदन एवं प्रमाणीकरण भएको अवस्थालाई जनाउछ ।

च) "सार्वजनिक शौचालय" भन्नाले सार्वजनिक स्थानमा हिंडडुल गर्ने जो कोही व्यक्तिले प्रयोग गर्न सक्ने प्रयोगकर्ता–मैत्री शौचालयलाई बुझ्काउँछ ।

छ) "संस्थागत शौचालय" भन्नाले विद्यालय, कार्यालय, स्वास्थ्य संस्था जस्ता सार्वजनिक निकायहरुमा निर्माण गरिएका प्रयोगकर्ता–मैत्री शौचालयलाई बुझ्काउँछ ।

ज) "सामाजिक समावेशीकरण" भन्नाले समुदायका सबै लिङ्ग, जात, जाति, वर्ग, धर्म, व्यवसाय र सबै क्षेत्रका व्यक्तिको योजना तर्जुमा र निर्णय प्रक्रिया र सेवा सुविधामा पहुँच रहेको अवस्थालाई बुझ्काउँछ ।

झ) "विपद् व्यवस्थापन" भन्नाले बाढी–पहिरो, आगलागी, भूकम्प, भू–क्षय र रोगव्याधि जन्य महामारी जस्ता प्राकृतिक एवं मानव सृजित विपद् सम्बन्धी पूर्व तयारी, उद्धार, पुर्नलाभ, पुनर्स्थापना र पुर्नःनिर्माण व्यवस्थापनको समष्टिगत व्यवस्थालाई बुझाउँछ ।

ञ) "प्रयोगकर्ता–मैत्री खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छताका सुविधाहरु" भन्नाले शारीरिक रुपले असक्षम र अपाङ्गता भएका बालबालिका तथा जेष्ठ नागरिक आदि सबैलाई प्रयोग गर्न सजिलो हुने प्रयोगकर्ता–मैत्री सुविधाहरुलाई बुझाउँछ ।

ट) "बानी व्यवहार विकास" भन्नाले शौचालयको प्रयोग, साबुन पानीले हात धुने, महिलाको महिनावारी व्यवस्थापन लगायत अन्य सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी आनीबानीको निरन्तर प्रक्रियालाई बुझाउँछ ।

ठ) "दिगो सरसफाइ" भन्नाले स्वचालित र नियमित रुपमा संचालित सरसफाइलाई बुझाउँछ ।

ड) "सुरक्षित पानी" भन्नाले मानव स्वास्थ्यलाई हानी गर्ने भौतिक, जैवीक र रासायनिक पदार्थहरु नरहेको पानीलाई बुझाउँछ ।

ढ) "सरोकारवाला" : भन्नाले सरकारी, गैह्सरकारी कार्यालय तथा निकाय, राजनीतिक दल, विद्यालय, सहकारी, निजीक्षेत्र, नागरिक समाज, सञ्चार क्षेत्र, उपभोक्ता समितिहरु लगायतका सरोकारवालाहरुलाई बुझाउँछ ।

परिच्छेद– दुई

३. गाउँपालिका स्तरीय खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समिति (RMWASHCC) :

१) गाउँपालिका स्तरिय खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता समितिको गठन देहाय बमोजिम हुनेछ :

क) गाउँपालिका अध्यक्ष - अध्यक्ष

ख) गाउँपालिका उपाध्यक्ष -सदस्य

ग) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत -सदस्य

घ) गाउँपालिकाका सवै वडाका वडा अध्यक्षहरु -सदस्य

ङ) गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका सुरक्षा निकायहरुवाट समितिले तोकेको प्रमुख १ जना -सदस्य

च) सम्वन्धित गाउँपालिकाका स्वास्थ्य, महिला वालवालिका तथा वाससँग सम्वन्धित शाखाका प्रमुखहरु -सदस्य

छ) गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका विद्यालयहरुवाट समितिले तोकेको प्र.अ. १ जना -सदस्य

ज) गाउँपालिका स्तरिय उद्योग वानिज्य सँघका अध्यक्ष –सदस्य

झ) खानेपानी उपभोक्ता समितिहरु मध्येबाट समितिले तोकेको १ जना –सदस्य

ञ) स्वास्थ्य र सरसफाई, फोहोरमैला व्यवस्थापनको क्षेत्रमा काम गर्ने गै.स.स.मध्ये बाट समितिले तोकेको एक महिला सहित २ जना –सदस्य

ट) गाउँपालिका स्तरिय वाल सञ्जालका अध्यक्ष –सदस्य

ठ) वास इकाई प्रमुख –सदस्य सचिव

ड) समितिले आवश्यक्ता अनुसार गाउँपालिका क्षेत्रभित्र काम गर्ने वाससँग सम्वन्धित अन्य सरोकारवालाहरुलाई वैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।

४. गाउँपालिका स्तरीय खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समिति (RMWASHCC को काम, कर्तव्य र अधिकार

क) सरुमारानी गाउँपालिकालाई पूर्ण सरसफाईयूक्त नमुना गाउँपालिका बनाउन योजना तर्जुमा गर्ने ।

ख) गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका सम्पूर्ण नागरिकहरुलाई खानेपानि, सरसफाई तथा स्वच्छता सुविधा सुनिश्चितताका लागी गाउँपालिका स्तरको खानेपानि, सरसफाई तथा स्वच्छता योजना (WASH Plan**) तर्जुमा गर्ने ।**

ग) खुला दिसामुक्त क्षेत्र घोषणालाई दिगो वनाउँदै पूर्ण सरसफाई यूक्त गाउँपालिका सुनिश्चित गर्ने ।

घ) गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका स्वास्थ्य, सरसफाई र फोहर मैला ब्यवस्थापनका क्षेत्रमा काम गर्ने संस्थाहरुविच समन्वय गर्ने ।

ङ) खानेपानी, स्वास्थ्य, सरसफाई र फोहरमैला ब्यवस्थापनका क्षेत्रमा काम गर्ने संस्थाहरुको श्रोत र साधनलाई एकिकृत रुपमा परिचालन गर्ने ब्यवस्था मिलाउने ।

च) पूर्ण सरसफाई र स्वच्छतासम्वन्धि वानी ब्यवहार विकास गर्न अभियान संचालन गर्ने ।

छ) गाउँपालिका भित्रका वजारक्षेत्रहरुमा आवश्यक्ता अनुसार स्विपर डस्टवीन, खाडलको ब्यवस्था गर्न गाउँपालिका र वडापालिकालाई ब्यवस्था मिलाउने ।

ज) गाउँपालिका क्षेत्रभित्र सवैतीरको फोहर जम्मा गरि विर्सजन गर्न डम्पिङ्ग साइटको ब्यवस्था मिलाउने ।

झ) पूर्ण सरसफाई, स्वच्छता र फोहरमैला ब्यवस्थापनका लागी सम्वन्धित वडास्तरिय खानेपानि, सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समिति (ध्बचम ध्क्ज्ञक्ष) लाई आवश्यक सहयोग गर्ने ।

ञ) गाउँपालिकालाई खुला दिसामुक्त क्षेत्र घोषणालाई दिगो वनाउदै पूर्ण सरसफाईयूक्त गाउँपालिका सुनिश्चितताकालागी अनुसुचि १ अनुसारका पूर्ण सरसफाईका सुचकहरु पुरा गर्नुपर्नेछ त्यसका लागी अनुसुचि ६ अनुसारका फारमहरु भर्नुपर्नेछ ।

ट) खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता कोष (ध्ब्क्ज ाँगलम) को छुट्टै व्यवस्था गरिनेछ ।

ठ) खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता उपभोक्ता समितिको क्षमता विकासगरी खानेपानी महसुल निर्धारण गर्ने गराउने ।

ड) गाउँपालिका भित्रका सवै घरधुरीहरुले पूर्ण सरसफाईका सुचकहरु (अनुसुचि १ अनुसारका) पुरा गरि अभ्यस्त हुनुपर्नेछ । यदि कुनै घरधुरीले पटक पटकको अनुरोधलाई अस्विकार गरेमा टोल विकास संस्थाको सिफारिसमा वडापालिका र गाउँपालिकावाट उपलब्ध गराइने सेवा सुविधालाई वन्चित गर्ने गरि वडा र गाउँपालिकालाई पत्राचार गर्ने ।

ढ) गाउँपालिका स्तरिय खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समिति ९च: ध्ब्क्ज्ञ्ऋऋ0 ले एउटा वास कार्यदल गठन गर्नसक्नेछ ।

५. वडास्तरीय खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समिति (Ward WASHCC) :

१. सरुमारानी गाउँपालिकाको प्रत्येक वडामा वडा स्तरिय खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समिति (Ward WASHCC) देहाय बमोजिम गठन हुनेछ ।

क) वडा अध्यक्ष -संयोजक

ख) सम्बन्धित वडाबाट प्रतिनिधित्व गर्ने गाउँकार्यपालिका सदस्य -सदस्य

ग) वडा समितिका सदस्यहरु -सदस्य

घ) वडाका स्वास्थ्य संस्था प्रमुख -सदस्य

ङ) वडा भित्रका सुरक्षा निकायका प्रमुख -सदस्य

च) स्वास्थ्य, सरसफाई र फोहोरमैलाको क्षेत्रमा वडा स्तरमा काम गर्ने संघ संस्थामध्ये समितिले तोकेको एक महिला सहित २ जना -सदस्य

छ) वडा भित्रका खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता समितिहरु मध्ये समितिले तोकेको १ जना -सदस्य

ज) वडा स्तरिय वाल सञ्जालका अध्यक्ष -सदस्य

झ) वडा स्तरिय उद्योग वानिज्य सँघ तथा वजार ब्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष -सदस्य

ञ) वडा सचिव -सदस्य सचिव

६. वडास्तरीय खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समिति (Ward WASHCC) को काम, कर्तव्य र अधिकार

क) वडालाई पूर्ण सरसफाईयूक्त नमुना वडा बनाउन योजना तर्जुमा गर्ने ।

ख) वडास्तरिय खुला दिसामुक्त क्षेत्र घोषणालाई दिगो वनाउँदै पूर्ण सरसफाई यूक्त वडा सुनिश्चित गर्न अनुसुचि १ र २ (फारम नं. १ र २ लाई घरधुरी र संस्थागत) सर्भेक्षणवाट तेस्रो भेट सम्म सम्पन्न गर्ने ।

ग) फारम नं. १ र २ को तेस्रो भेटले वडाभित्रका सवै घरधुरीहरु पूर्ण सरसफाईयुक्त भएको सुनिश्चि गरेमा फारम नं. ३ र ४ भर्न गाउँपालिका स्तरिय वास.सि.सि.लाई अनुरोध गर्ने ।

घ) वडाभित्रका प्रत्येक टोल विकास संस्थाको प्रत्येक महिना वैठक वसाली टोल विकास संस्था कार्यविधिलाई कार्यान्वयन गराउने ।

ङ) वडाभित्र रहेका स्वास्थ्य, सरसफाई र फोहर मैला ब्यवस्थापनका क्षेत्रमा काम गर्ने संस्थाहरुविच समन्वय गर्ने ।

च) वडास्तरमा खानेपानी, स्वास्थ्य, सरसफाई र फोहरमैला ब्यवस्थापनका क्षेत्रमा काम गर्ने संस्थाहरुको श्रोत र साधनलाई एकिकृत रुपमा परिचालन गर्ने ब्यवस्था मिलाउने ।

छ) पूर्ण सरसफाई र स्वच्छतासम्वन्धि वानी ब्यवहार विकास गर्न वडाभित्र अभियान संचालन गर्ने ।

ज) वडा भित्रका वजारक्षेत्रहरुमा आवश्यक्ता अनुसार स्विपर डस्टवीन, खाडलको ब्यवस्था गर्ने ।

झ) वडा क्षेत्रभित्रको फोहर जम्मा गरि विर्सजन गर्न डम्पिङ्ग साइटको ब्यवस्था मिलाउन सहजीकरण गर्ने ।

ञ) पूर्ण सरसफाई, स्वच्छता र फोहरमैला ब्यवस्थापनका लागी सम्वन्धित टोल विकास संस्थालाई आवश्यक सहयोग गर्ने ।

ट) वडालाई खुला दिसामुक्त क्षेत्र घोषणालाई दिगो वनाउदै पूर्ण सरसफाईयूक्त वडा सुनिश्चितताकालागी अनुसुचि १ अनुसारका पूर्ण सरसफाईका सुचकहरु पुरा गर्न अनुसुची ६ अनुसारका फारमहरु भर्नुपर्नेछ ।

ठ) खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता उपभोक्ता समितिको क्षमता विकासगरी खानेपानी महसुल निर्धारण गराइनेछ ।

ड) वडा भित्रका सवै घरधुरीहरुले पूर्ण सरसफाईका सुचकहरु (अनुसुचि १ अनुसारका) पुरा गरि अभ्यस्त हुनुपर्नेछ । यदि कुनै घरधुरीले पटक पटकको अनुरोधलाई अस्विकार गरेमा टोल विकास संस्थाको सिफारिसमा वडापालिकावाट उपलब्ध गराइने सेवा सुविधालाई वन्चित गर्ने गरि वडापालिकालाई पत्राचार गरिनेछ ।

ढ) वडास्तरिय खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समिति (Ward WASHCC) ले एउटा वास कार्यदल गठन गर्नसक्नेछ ।

७. टोल विकास संस्था :

प्रत्येक वडामा जनसंख्या र भूगोलको आधारमा टोल विकास संस्थाहरु गठन हुनेछन । उक्त टोल विकास संस्थाहरु गाउँपालिकामा दर्ता हुनुपर्नेछ । टोल विकास संस्थाको संरचना, काम, कर्तव्य र अधिकार टोल विकास संस्था सञ्चालन कार्यविधि, २०७५ वमोजिम हुनेछ ।

८. सरसफाई चौतारी :

टोल विकास संस्थाको मातहतमा रहने गरि सानो इकाईमा सरसफाई चौतारीहरु गठन हुनेछन् । उक्त सरसफाई चौतारीमा वढिमा दश घर घटिमा ३ घर आवद्ध हुनेछन् ती घरधुरीहरु मध्येवाट छनौट भएका एक जना सरसफाई चौतारी संयोजक र अन्य घरधुरीहरु सदस्यको रुपमा रहनेछन् ।

९. सरसफाई चौतारीको काम, कर्तब्य र अधिकार :

क) प्रत्येक सरसफाई चौतारीहरुले हप्ताको एकपटक झारु, कुचो, वोराहरु सहित चौतारीले तोकेको स्थानमा जम्मा भई दश मिनेटको छलफल पछि वाटोघाटो, सार्वजनिक स्थलहरु र आफ्नो सरसफाई चौतारी क्षेत्रभित्रका प्लास्टिकजन्य वस्तुहरु लगाएत सिसाहरु, वोटलहरु अन्य फोहर वस्तुहरु जम्मा गरि उचित ठाउँमा विसर्जन गरिनेछ ।

ख) प्रत्येक सरसफाई चौतारीहरुले आफ्नो चौतारी क्षेत्रभित्रका घरधुरीहरुमा पूर्ण सरसफाईका सुचकहरु पुरा भए नभएको र सावुन पानीले हात धुने अभ्यासमा अभ्यस्त भए नभएको स्वअनुगमन गरि नभएका घरधुरीहरुलाई आवश्यक सल्लाह, सुझाव र सहायता दिइनेछ ।

ग) सरसफाइ चौतारीको छुट्टै वैठक वस्नुपर्दैन हप्ताको एकपटक जम्मा भएर दश मिनेटको छलफलवाटै आवश्यक सल्लाह गरिनेछ ।

घ) आफ्नो सरसफाई चौतारीभित्रका सवै घरधुरीहरु, सार्वजनिक स्थलहरु, खानेपानीका संरचनाहरु, पाटी, पौवा, धारा, कुवा, इनार, मठ, मन्दिर, वन, जँगल, प्रतिक्षालय, विद्यालय, वाल शिक्षा, वाटो, नहर, कुलो, डुवा, खोल्सा आदिको नियमित सरसफाई गरिनेछ ।

ङ) आफ्नो सरसफाई चौतारीभित्रका वालवालिका, वृद्ध, वयस्क लगायत आम चौतारीवासी नागरिकहरु स्वास्थ्य र सरसफाईको आनिवानीमा पूर्णरुपले अभ्यस्त भएको सुनिश्चित गरिनेछ ।

१०. गाउँपालिका रवडा स्तरीय खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समिति (RM/Ward WASHCC) को वैठक

क) बैठकका लागि ५१% सदस्यको उपस्थितीलाई गणपुरक संख्या मानिनेछ ।

ख) समन्वय समितिको बैठक दुई महिनामा एक पटक अनिवार्य र अन्य समय आवश्यकता अनुसार जुनसुकै समयमा पनि बस्न सकिनेछ ।

ग) समितिका पदाधिकारीले बैठक बसेको दिन गाउँपालिकाले तोके बमोजिमको बैठक भत्ता पाउने छन् ।

घ) दफा ३ (१) र दफा ५ (१) बमोजिमको गठित समन्वय समितिको बैठक सम्वन्धी व्यवस्था माथि उल्लेख उपदफा क,ख,ग बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद–तीन

११. कोषको व्यवस्था

यस कार्यविधिको अधिनमा रहि खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता व्यवस्थापन कोष (वास कोष)" को स्थापना गरिनेछ । सो वास कोषमा देहाय बमोजिमको रकम हुनेछ :

क) संघिय सरकारबाट प्राप्त हुने रकम ।

ख) प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने रकम ।

ग) गाउँसभाबाट कोषमा प्राप्त हुने रकम ।

घ) दातृ मुलुक, दातृ संस्था, अन्तर्राष्ट्रिय, राष्ट्रिय र स्थानीय गैरसरकारी संस्थाबाट कोषको नाममा सोझै प्राप्त भएको रकम,

ङ) कोषलाई अन्य कुनै स्रोतबाट प्राप्त हुने रकम ।

१२. कोष संचालन

कोषको रकम समितिबाट सरुमारानी गाउँपालिका क्षेत्र भित्रका कुनै बैंकमा खाता खोली जम्मा गरिनेछ । कोषको खाता प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र आर्थिक प्रशासन शाखा प्रमुखको संयुक्त दस्तखतबाट सञ्चालन हुनेछ । कोषमा जम्मा भएको रकम देहायको कार्यको लागि मात्र खर्च गरिनेछ :-

क) गाउँपालिका स्तरिय, वडा स्तरिय, टोल स्तरिय, सरसफाई चौतारी स्तरिय, अन्य सरसफाईमा सरोकार राख्ने सरोकारवालाहरुको क्षमता विकास गर्न चेतना फैलाउन सञ्चालन गरिनेछ ।

ख) खुल्ला दिसामुक्त क्षेत्र घोषणा पश्चातका अभियान तथा कार्यक्रमहरु संचालन गरिनेछ ।

ग) गाउँपालिकाभित्रका वजार क्षेत्रहरुमा वार्ड वास.सि.सि.को निर्णय अनुसार सडक र सार्वजनिक स्थल सरसफाइका लागी स्विइपर (कुचिकार) को व्यवस्था गरि परिचालन गरिनेछ ।

घ) गाउँपालिका क्षेत्रलाई प्लास्टीक झोला मुक्त गाउँपालिका बनाउने अभियान संचालन गरिनेछ ।

ङ) पूर्णसरसफाई र फोहोर मैला व्यवस्थापन गर्ने कार्यमा संलग्न साझेदार संस्थाहरुसँग साझेदारी गरिनेछ ।

च) विपद्को कारणबाट भएको फोहोर मैला तथा प्रदुषणको विसर्जन (डिस्पोजल) गरिनेछ ।

छ) फोहोरमैला व्यवस्थापन र पूर्णसरसफाई अभियानका लागि सचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

ज) पूर्ण सरसफाई अभियान सफल वनाउन वजार क्षेत्र, विद्यालय, सरकारी तथा गैरसरकारी कार्यालयहरु, सार्वजनिक स्थलहरु आदि स्थानहरुमा फोहर जम्मा गर्ने डस्टवीन र पक्की खाडलहरुको व्यवस्था गर्न संचालन गरिनेछ ।

झ) टोल विकास संस्थाको निर्णय वमोजिम गाउँ कार्यपालिका बैठकले अति विपन्न घर परिवार भनी छनोट गरेका घरधुरीलाई पूर्णसरसफाईका सुचकहरु पुरा गराउन आवश्यक आर्थीक सहयोग उपलब्ध गराउन संचालन गरिनेछ ।

ञ) कोषको रकम फोहोरमैला व्यवस्थापन र पूर्णसरसफाई अभियानमा बाहेकका कार्यमा खर्च गर्न पाइने छैन ।

१३. लेखापरीक्षण :

क) कोषको आम्दानी खर्चको लेखा नेपाल सरकारले अपनाएको लेखा प्रणाली बमोजिम राखिनेछ ।

ख) कोषको आन्तरिक लेखा परीक्षण आन्तरिक लेखा परिक्षण शाखाबाट र अन्तिम लेखा परिक्षण प्रचलित कानुन बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद–चार

१४. अनुगमन, मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन

वास कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन, गुणात्मक उपलब्धि र दिगोपनाका लागि निरन्तर अनुगमन, मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन तयारी गर्ने कार्यलाई संस्थागत गरिनेछ । कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रुपमा संचालन गर्नका लागि घरायसी तथा संस्थागत तहमा समेत अनुगमन र मुल्याङ्कन गर्नु पर्नेछ । अनुगमनका नीतिगत पक्ष, कार्यान्वयन विधि, बाधा अवरोध, चुनौती, अवसर, कार्य कुशलता, प्रभावकारिता तथा प्राविधिक पक्ष लगायतका विषयहरुमा केन्द्रित रहनेछ । अनुगमन मुल्याङ्कन कार्य अनुसुची २ बमोजिम हुनेछ ।

१५. पुरस्कार, सम्मान र कदर

गाउँपालिका क्षेत्रको विभिन्न तहमा, पूर्ण सरसफाई अभियान संचालनमा विशेष योगदान पुऱ्याउने व्यक्ति, समुह र संस्था आदिलाई सम्मान एवं पुरस्किृत गर्न सकिनेछ ।

१६. संशोधनः

यस कार्यविधिलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्न गाउँकार्यपालिकाले संशोधन गर्न सक्नेछ ।

१७. बचाउ तथा खारेजीः

यस कार्यविधिमा व्यवस्था भएका कुराहरु, स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ सँग बाझिएको हदसम्म स्वतः अमान्य हुनेछ ।

अनुसुची १

दफा ४ को (ख) सँग सम्बन्धित

१. सफा तथा स्वच्छ क्षेत्र

यस चरणमा निम्न लिखित क्रियाकलाप संचालन गरिने छ :

क) दफा ३ (१) र दफा ५ (१) बमोजिमको गठित समितिहरुलाई सक्रिय गरिनेछ ।

ख) समन्वय समिति र सरोकारवालाहरुको सहभागितामा खुला दिसामुक्त क्षेत्र घोषणाको पुनरावलोकन एवं त्यस पछि संचालन गरिने क्रियाकलापहरुलाई सहयोग गर्न कार्यदल गठन गरिने छ ।

ग) सरोकारवालाहरुको सहभागिता र सक्रियतामा गाउँपालिका र वडास्तरिय सरसफाई स्वच्छता योजना तर्जुमा गरिने छ ।

घ) गाउँपालिका केन्द्र देखि वडा, टोल र सरसफाई चौतारी तहमा खानेपानी, सरसफाई, स्वच्छता सम्बन्धी मानव संसाधन विकासका लागि क्षमता विकास तालिम तथा अभिमुखीकरण गोष्ठीहरु आयोजना गरिने छ ।

ङ) खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छतासँग सम्बन्धित विभिन्न विषयहरु चर्पीको समुचित प्रयोग, व्यक्तिगत सरसफाइ, न्यूनतम आवश्यक तथा सुरक्षित पानीमा पहुँच तथा प्रयोग, सुरक्षित खानाको प्रयोग, सफा र स्वच्छ घर, विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था एवं कार्यालय, ठोस तथा तरल फोहोरको व्यवस्थापन, ढल तथा मानव मलमुत्रीय फोहोर व्यवस्थापन, वातावरणीय सरसफाई आदिका विषयमा आम संचारको प्रयोग, अनुशिक्षण, गोष्ठी, तथा घरदैलो कार्यक्रम मार्फत जनचेतनामूलक क्रियाकलाप संचालन गरिने छ ।

च) खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता प्रबर्द्धनको व्यापक प्रचार प्रसार गर्नका लागि स्थानीय परिवेश र भाषा अनुरुप सूचना, शिक्षा र सञ्चार सामग्रीहरुको विकास र वितरण गरिनेछ ।

छ) खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सामाग्रीहरुको ग्रामीण क्षेत्रसम्म पहुँच विस्तार गर्न निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गरीनेछ ।

ज) सबै घरधुरीमा चर्पी एवं संस्थागत निकाय र आवश्यकता अनुसार सार्वजनिक स्थानमा शौचालयहरुको निर्माण गरी चर्पीमा सबैको पहुँच र साबुन पानी सहितको प्रयोगको सुनिश्चितता गरिने छ ।

झ) आवश्यकता अनुसार सबै सार्वजनिक (बजार, राजमार्ग, धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थल लगायत) तथा संस्थागत शौचालयहरु प्रयोगकर्ता–मैत्री (वातावरणमैत्री, बालमैत्री, लैङ्गिकमैत्री, अपाङ्गता र बृद्ध–मैत्री) बनाइनेछ ।

ञ) घरधुरी, स्थानीय संघसंस्था क्लव, समूह, समिति आदि मार्फत घरायसी चर्पी, संस्थागत तथा सार्वजनिक शौचालयहरुको नियमित मर्मतसंभार र स्तरोन्नती गरी स्वच्छता कायम गरिने छ । बालबालिकाको दिसालाई सुरक्षित विर्सजन गरिनेछ ।

ट) व्यक्तिगत स्वच्छता एवं साबुन पानीले हात धुने व्यवहारको विकासका लागि घर, संस्थागत निकाय, सार्वजनिक शौचालय, होटेल, क्यान्टिन आदिमा साबुन पानी सहित हात धुने स्थानको निर्माण सम्बन्धित जिम्मेवार पक्षले गर्नुपर्नेछ ।

ठ) समुदाय परिचालन, आम संचार, सूचना, शिक्षा, सञ्चार सामग्रीहरु मार्फत घरघर, टोलटोल र संस्थाहरुमा खाना खानु अघि, बच्चालाई खाना खुवाउनु भन्दा अघि, दिसा गरेपछि, बच्चाको दिसा धोएपछि, फोहोर तथा विषादी आदि छोए पछि साबुन पानीले हात धुने लगायत थप व्यक्तिगत स्वच्छता प्रवर्द्धन सम्बन्धी ज्ञान, अभ्यासको प्रचार प्रसार र प्रदर्शनी गरिने छ ।

ड) महिलाहरुको महिनावारीलाई प्राकृतिक प्रकृयाका रुपमा लिदै यसको स्वच्छता र व्यवस्थापनको लागि घरायसी, विद्यालय तथा संस्थागत निकायमा महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापनका लागि स्यानीटरी प्याड वा अन्य साधनहरुको सफाइ एवं सुरक्षित विर्सजन सम्बन्धी ज्ञानको प्रचार प्रसार गरिनेछ । समुदाय, विद्यालय, संस्थागत निकाय तथा सार्वजनिक शौचालयहरुमा स्यानीटरी प्याड वा अन्य साधनहरुको सरफाइ एवं विसर्जन गर्ने वैज्ञानिक व्यवस्था गरिने छ ।

ढ) सरोकारवालाहरुसँग समन्वय र सहकार्यमा सबै घरधुरी, संस्थागत निकाय, सार्वजनिक स्थानहरुमा खानेपानी आयोजना निर्माण तथा पुर्नस्थापना र मर्मत सम्भार गरी आधारभूत स्तरको खानेपानीको पहुँच सुनिश्चित गरिने छ ।

ण) सुरक्षित खानेपानीमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको समेत पहुँच सुनिश्चित गरि खानेपानी आयोजना र यसका स्रोतहरु मुहान, इनार, ह्याण्डपम्प, कुवा, वर्षातको पानी संकलन ट्यांकी आदिको संरक्षण गरी सरसफाई र स्वच्छताका विभिन्न वैज्ञानिक उपायहरु अबलम्बन गरी कायम गरिनेछ ।

त) घरायसी, संस्थागत तथा सार्वजनिक स्थानहरुमा पानीको सुरक्षित व्यवस्थापनका लागि ज्ञान, सीप, अभ्यास सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गरिने छ । निजी क्षेत्रसँगको सहकार्यमा घरायसी, सस्थागत, सामुदायिक स्तरमा पानी प्रशोधन, शुद्धीकरण सम्बन्धी सामग्रीहरुको बजारीकरण गरी कुनै विधि (फिल्टर, सोडिस, उमाल्ने, क्लोरिनेशन वा अन्य)को छनौट गर्ने अवसर उपलब्ध गराइने छ ।

थ) समुदाय परिचालन र आम सञ्चार क्षेत्रद्धारा घरायसी तहमा खाना प्रयोग सम्बन्धी सुरक्षित व्यवहार जस्तै खाना राम्ररी पकाएर खाने, बासी खाना नखाने, खाएमा आवश्यक तापक्रम तथा शुद्धता कायम गरी खाने, फलफूल तथा काचैं खाने खाद्यन्न राम्ररी धोएर सफा गरी खाने आदि बानी व्यवहारको विकास गरिनेछ ।

द) सम्बन्धित सरकारी, गैर सरकारी संस्था, उपभोक्ता सस्था, नागरिक समाज आदिको संयुक्त टोलीमार्फत संस्था, विद्यालय, होटल, रेस्टुरा, क्यान्टिन, होस्टेल आदिमा प्रयोग हुने खाना, खाना पकाउने तथा खाने भाँडाको सफाइ र स्वच्छता कायम गर्नका लागि प्रभावकारी अनुगमन गरिनेछ ।

ध) घरायसी एवं संस्थागत तहमा महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका, सामाजिक परिचालक एवं पूर्ण सरसफाई स्वंयम सेवकहरु मार्फत घरायसी सरसफाईको महत्व, घर तथा संस्थाभित्र बाहिर सरसफाई, भान्सा तथा गोठको सरसफाई पशुपंक्षीको व्यवस्थापन, ठोस फोहोर संकलन, वर्गीकरण, त्यसको पुनः प्रयोग जस्ता कार्यहरु गर्न प्रोत्साहित गरिने छ ।

न) घरायसी तथा संस्थागत निकायबाट निस्कासन भएको फोहोर पानीको व्यवस्थापन तथा प्रयोग सम्बन्धी ज्ञान, सीप सम्बन्धमा प्रशिक्षण तथा अभिमुखीकरण र प्रचारप्रसार गरिने छ ।

प) निजी तथा सहकारी क्षेत्रसँगको सहकार्य र समन्वयमा घरायसी, सामुदायिक तथा संस्थागत तहमा ठोस (कुहिने र नकुहिने) तथा तरल फोहोर व्यवस्थापनका लागि स्थानीय परिवेशमा उपयुक्त हुने प्रविधिको सिफारिस गर्नुका साथै आवश्यकता अनुसार निर्माण, व्यवस्थापन र संचालन गरिनेछ ।

फ) घर, संस्था, कार्यालय, सामुदाय, सार्वजनिक स्थान आदिमा रहेको शौचालयको खाल्डो/सेप्टीक ट्याङ्की भरिएपछि त्यहाँको मानव मलमुत्रीय फोहोरको उपचार गरी सुरक्षित स्थानमा विसर्जन गर्न स्थानीय स्तरमा संचालन गर्न सकिने प्रविधिको बजारीकरण गरी प्रयोग र संचालनमा ल्याइनेछ ।

ब) टोल विकास संस्था, सरसफाई चौतारी क्लव, समिति आदिद्धारा सामुदायिक तथा सार्वजनिक सम्पत्ति, गाँउ, नगर, टोल, बाटोघाटो, चौतारा, पाटीपौवा आदिको सरसफाई गरी सामुदायिक स्वच्छता प्रवर्द्धनमा सघाउ पुऱ्याइनेछ ।

भ) गाउँपालिका क्षेत्रमा ठोस तथा तरल फोहोरमैलाको उचित संकलन, वर्गीकरण, ढुवानी, प्रशोधन, पुनः प्रयोग र अन्तिम निस्कासनको एकीकृत व्यवस्थापनका लागि स्यानिटरी ल्याण्डफिल साइटको निर्माण गर्न पहल गरिनेछ ।

म) अस्पताल, उद्योगधन्दा तथा कलकारखानाबाट निस्कने ठोस तथा तरल फोहोर सोहि हाताभित्र सुरक्षित स्थानमा नेपाल सरकारले तोकेको मापदण्ड अनुसार व्यवस्थापन गरी अन्तिम विसर्जनका लागि हाताबाहिर निस्कासन गर्न दिइनेछ ।

य) नगर एवं नगरोन्मुख क्षेत्रका घरायसी, सस्थागत, सार्वजनिक स्थानलाई ध्यानमा राखी व्यवस्थित ढल प्रणालीको निर्माण गर्नका लागि योजना तर्जुमा गरिनेछ ।

र) दिर्घकालीन रुपमा गाउँपालिका क्षेत्रमा वधशालाहरुको निर्माण, वधशालाको सरसफाई गर्ने कार्ययोजना बनाई त्यस क्षेत्रबाट संचालित फ्रेसहाउस र त्यसबाट निस्कने फोहोरको व्यवस्थापन गर्न सम्बन्धित व्यवसायीहरुलाई नै गर्न लगाइनेछ ।

ल) गाउँ कार्यपालिकाले आफ्नै लगानीमा स्वच्छ खानेपानी फिल्टर उद्योग तथा बजारीकरण गर्ने कार्य संचालनमा ल्याउने छ ।

माथि उल्लेखित क्रियाकलापहरु सम्पन्न भए पश्चात् अनुसची १ को ४ बमोजिम स्व-घोषणा, अनुमोदन तथा प्रमाणीकरण गर्न सकिनेछ ।

२. पूर्ण सरसफाइ उन्मुख क्षेत्र

क) पूर्ण सरसफाइ अभियान अन्तर्गत कुनै पनि क्षेत्रलाई सफा र स्वच्छता क्षेत्र घोषणा र कायम गरी सकेपछि निरन्तर रुपमा तपसिलमा उल्लिखित पूर्ण सरसफाइ उन्मुख क्रियाकलापहरु संचालन गरिने छ :

क) सफा र स्वच्छता क्षेत्र चरणमा संचालित योजना, कार्यक्रम, क्रियाकलापहरुको पुनरावलोकन गरिने छ । र आवश्यकता अनुसार सुधारका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिनेछ ।

ख) घर, सस्थां, शौचालयबाट ढल प्रणाली वा कुनै माध्यम मार्फत निश्चित स्थानमा सुरक्षित तरिकाले मानव मलमुत्रीय फोहोर ँँबभअर्बा वगिमनभ0 निस्कासन तथा संकलन गरिने छ । यसरी संकलित मानव मलमुत्रीय फोहोर तथा फोहोरपानीलाई उपयुक्त प्रविधि मार्फत प्रशोधन गरी त्यहाँबाट निस्केको वस्तुहरु ९एचयमगअतक0 लाई घरायसी सरसफाइ, कृषि वा अन्य क्षेत्रमा पुनःप्रयोगमा जोड दिइनेछ । निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गरी यस्तो कार्यलाई अझ प्रभावकारी बनाइनेछ ।

ग) घर, संस्था, कार्यालयमा प्रयोग तथा पुनः प्रयोग हुन नसकेको ठोस फोहोरमैलालाई स्रोतबाट सिधै संकलन गरी स्यानिटरी ल्याण्डफिल्डमा सुरक्षित रुपमा स्थानान्तरण, प्रशोधन एवं विसर्जनको व्यवस्था गरिनेछ ।

घ) स्थानीय निकाय र सरोकारवालाहरुको समन्वयमा आकाशे पानी संकलन गरी प्रयोग गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।

ङ) गाउँ उन्मुख बस्ती तथा गाउँ क्षेत्रमा फोहोरपानी तथा सतही ढलको व्यवस्था गरिनेछ ।

च) नदीनालाको सरसफाइ, पार्क निर्माण तथा हरियाली प्रवर्द्धनमा जोड दिइनेछ ।

छ) सरोकारवालाहरुसँगको समन्वयमा अस्पताल एवं औद्योगिक तथा कलकारखानाबाट उत्पादित जोखिमयूक्त फोहोरमैलाको सुरक्षित बिसर्जन गरिने छ ।

ज) सरोकारवालाहरुको समन्वयमा प्रयोगकर्ता-मैत्री उच्च गुणस्तरका खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छताका सुविधाहरु प्रवर्द्धन र विकास गरी पूर्ण सरसफाइ उन्मुख क्षेत्र निर्माणमा केन्द्रित रहन समुदाय परिचालनका क्रियाकलापहरु संचालन गरिनेछ ।

ख) पूर्ण सरसफाइ उन्मुख क्षेत्र घोषणा चरणका सूचकहरु

- प्रयोगकर्ता-मैत्री गुणस्तरीय चर्पी निर्माण भएको,
- नेपाल गुणस्तर मापदण्ड अनुसारको पिउने पानीमा सबैको पहुँच भएको,

- ग्रामीण तथा छरिएका वस्तीमा मानव मलमुत्रको व्यवस्थापनको हकमा व्यवस्थित सेप्टीक ट्यांकीमा जोडिएको पक्की वाटरसील चर्पी लगायत अन्य उपयुक्त प्रविधिको प्रयोग भएको
- नगर र नगरोन्मुख क्षेत्रमा प्रशोधन सहितको व्यवस्थित ढल निर्माण भएको,
- ठोस फोहोरमैलाको व्यवस्थापनका लागि आवश्यकता अनुसार स्यानिटरी ल्याण्ड फिल्ड साइटको निर्माण गरी संचालनमा रहेको,
- वस्ति र वस्तिउन्मुख क्षेत्रमा सम्भव भए सम्म फोहोरमैलाको कम उत्त्पादन, पुन:प्रयोग र रिसाइकल गर्ने व्यवस्था भएको,
- आकासे पानी संकलन र उपयोग गरेको,
- नदीनाला, पोखरी, ताल तलैयाको पानीको प्राकृतिक गुणस्तर कायम राखेको,
- वस्ती, टोल वरपर यथोचित हरियाली र पार्क निर्माण भएको,

३. सफा र स्वच्छ अवस्था एवं पूर्ण सरसफाइका सूचकहरू

पूर्ण सरसफाइ अभियान अन्तर्गत सफा र स्वच्छ क्षेत्र एवं पूर्ण सरसफाइ उन्मुख क्षेत्रको स्व-अनुगमन वा प्रमाणीकरणका लागि अनुगमन गर्दा निम्न लिखित सूचकहरुलाई आधार मानी उक्त क्षेत्रको अवस्थाको लेखाजोखा, घोषणा एवं प्रमाणीकरणको अनुमोदन प्रकृया अवलम्बन गरिने छ ।

क) पूर्ण सरसफाई एवं सफा र स्वच्छ अवस्था क्षेत्र घोषणा चरणका सूचकहरु

तल दिइएका ७ वटा मुख्य सूचकहरु अध्ययन अनुगमन गरी सो हासिल भएको पाईएमा कुनै क्षेत्रलाई सफा र स्वच्छ एवं पूर्ण सरसफाईयूक्त क्षेत्र भनी स्व-घोषणा वा प्रमाणीकरण गर्न सकिने छ ।

१. योजना तर्जुमा तथा व्यवस्थापन

समन्वय समिति सक्रिय रहेको,

WASH Plan तर्जुमा भएको

क्षमता विकासको लागि तालिमहरु सञ्चालन गरिएको,

२. चर्पीको समुचित प्रयोग

- प्रत्येक घरधुरी, संघसंस्था र आवश्यकता अनुसार सार्वजनिक स्थानहरुमा चर्पी निर्माण भइ प्रयोग भएको,
- साबुन पानी सहितको सुरक्षित, सफा चर्पी भएको,
- खुला ठाँउमा दिसा नभेटिएको,
- संघसंस्थाका र सार्वजनिक शौचालय प्रयोगकर्तामैत्री भएको,

३. व्यक्तिगत सरसफाइ

- प्रत्येक घरले उपयुक्त स्थानमा साबुन पानी सहितको हात धुने स्थान बनाएको,

- घर, विद्यालय संघसस्था र सार्वजनिक शौचालयहरुमा साबुन पानीले हात धुने सुविधा (स्थान र सावुन पानी) भएको,
- घर, विद्यालय, स्वास्थ्य सस्था, कार्यालयहरुमा सावुन पानीले हात धुने, महिलाको मासिक धर्म व्यवस्थापन लगायतका व्यक्तिगत सरसफाइ सम्बन्धी ज्ञान र अभ्यास भएको,
- व्यक्तिगत सरसफाइमा ध्यान पुऱ्याएको (समुदायका सदस्य, विद्यालयका विद्यार्थी/शिक्षक/कर्मचारी, होटेल र रेष्टुराका कर्मचारी/व्यवस्थापक समेत)

४. सुरक्षित पानीमा पहुँच तथा प्रयोग

- आधारभूत स्तरको खानेपानीमा सबैको पहुँच भएको,
- खानेपानी प्रणालीबाट सुरक्षित खानेपानी उपलब्ध नभएको अवस्थामा घरायसी, विद्यालय, संघसंस्थामा पानी शुद्धीकरणका कुनै एक विधिको प्रयोग गरेर मात्र पानी पिउने गरेको,
- घरायसी पानी शुद्धीकरणका आवश्यक सामग्रीहरु स्थानीय बजारमा उपलब्ध भएको,

५. सुरक्षित खानाको प्रयोग

- घरको भान्सा, होटेल, क्यान्टिन तथा रेस्टुरा सफा रहेको र बासी तथा सडेगलेको खाना नखाने/नबेच्ने गरेको
- खाना पकाउने र खाने भाँडा सफा हुनुका साथै खानेकुरा र पिउने पानी छोपेर राखेको,
- फलफूल तथा खानेकुराहरु राम्रोसंग सफा गरेर एवं पकाएर, तताएर खाने, खुवाउने गरेको,
- सुरक्षित खानाको अनुगमनका लागि कार्यदल गठन गरी कम्तीमा चौमासिक रुपमा अनुगमन हुने गरेको,

६. घरायसी एवं संस्थागत सरसफाइ

- घर, विद्यालय, संघ संस्था भित्र तथा बाहिर सफा रहेको,
- विद्यालय, संघसस्था र सार्वजनिक शौचालयहरुमा मासिक धर्म/महिनावारीमा प्रयोग गरिएका स्यानीटरी प्याड वा अन्य साधनहरुको सफाइ एवं विसर्जन गर्ने वैज्ञानिक व्यवस्था भएको,
- घर आगँन एवं विद्यालय, संघसंस्थाबाट निस्कने फोहोरलाई वर्गीकरण गरी कुहिने र नकुहिने फोहोरको समुचित व्यवस्थापन गरेको । घर एवं विद्यालय, संघसंस्थाबाट निस्कने फोहोरपानीको सुरक्षित निस्कासन भएको,
- अस्पताल, उद्योग, कलकारखानाबाट निस्केको फोहोरको सुरक्षित संकलन, निस्कासन तथा विसर्जन सोही संस्थाले गर्ने गरेको,
- उपयुक्त तरिकाले पशुपंक्षीको गोठ तथा खोर र मलमूत्र व्यवस्थापन गर्ने गरेको,
- भान्सा कोठामा हावा ओहोरदोहोर हुने उचित व्यवस्था तथा धुँवा रहित चुल्होको प्रयोग भएको,

७. वातावरणीय सरसफाइ

- गाउँ, टोल, नगर एवं सडक, चौतारा आदि सार्वजनिक स्थानहरुको सरसफाइको लागि सरसफाइ समिति गठन भएको,

- घरायसि एवं संस्थागत तहमा ठोस तथा तरल फोहर (मानव मलमुत्र वाहेक) व्यवस्थापनको आवश्यकता अनुसार उपयुक्त प्रविधिको प्रयोग भएको (पक्की वाटरशील चर्पी र व्यवस्थित सेप्टीक ट्याकमा जोडिएको),
- मानव मलमुत्रको व्यवस्थापनको हकमा व्यवस्थित सेप्टीक ट्यांकीमा जोडिएको पक्की वाटरसील चर्पी लगायत अन्य उपयुक्त प्रविधिको प्रयोग भएको,
- वस्ति वा वस्तिउन्मुख क्षेत्रबाट निस्कने फोहोरमैला (ठोस तथा तरल) को उचित व्यवस्थापन भएको,
- वस्ति र वस्तिउन्मुख क्षेत्रमा ठोस फोहोरमैलाको व्यवस्थानको लागि स्यानिटरी ल्याण्डफिल साइटको पहिचान गरी निर्माणका योजना तर्जुमा भएको,
- व्यवस्थित ढल प्रणाली (मानव मल मुत्रीय फोहोरको व्यवस्थापन वा वैज्ञानिक फोहोरपानी प्रशोधन प्रणाली) को योजना तर्जुमा भएको,

४. स्व-घोषणा, अनुमोदन तथा प्रमाणीकरण

क) पूर्ण सरसफाइ अभियानलाई निरन्तर रुपमा संचालन गर्दै जाँदा गाउँपालिकाले सरसफाइका क्रियाकलापहरुको स्व-अनुगमन, अवलोकन, मूल्याङ्कन एवं स्तरोन्नती कार्यलाई निरन्तर रुपमा संचालन गर्ने छ ।

ख) पूर्ण सरसफाई अभियान संचालन गर्ने क्रममा अनुसुची -३ (क) २ चर्पीको समुचित प्रयोगका सुचकहरु पुरा गर्न खुला दिशा मुक्त घोषणा कार्यलाई प्राथमिकतामा राख्नु पर्नेछ । खुल्ला दिशामुक्त घोषणा प्रमाणिकरण अनुसुची ३ अनुगमनका सूचकहरु र प्रमाणीकरण गर्ने आधारमा रहि प्रमाणिकरण गर्नु पर्नेछ ।

ग) खुला दिसामुक्त घोषणा पछि कुनै वडामा संचालित पूर्ण सरसफाइका सफा र स्वच्छ क्षेत्रका क्रियाकलापहरु पूरा गरेपछि सम्बन्धित वडा समिति वा कार्यदलले उक्त क्षेत्रको अनुगमन गरी सफा र स्वच्छ क्षेत्रका उल्लिखित सूचकहरु पूरा भएको अवस्थामा आफ्नो क्षेत्रलाई सफा र स्वच्छ क्षेत्रका रुपमा स्व-घोषणा गर्नुभन्दा अगाडि अनुसूची -६ र ७ अनुसारको फारमहरु र स्टीकर तयार गरी प्रत्येक घरधुरीमा टाँस गर्ने र भर्ने कार्य गर्नेछ र स्व-घोषणा गर्न सक्नेछ । यसरी सफा र स्वच्छ घोषणा गरिए पछि त्यस क्षेत्रलाई गाउँपालिका स्तरिय समितिबाट अनुगमन तथा अवलोकन गराइ सफा र स्वच्छ क्षेत्रका रुपमा प्रमाणीकरण गराउन सकिनेछ । गाउँपालिका स्तरिय समितिको प्रमाणीकरण पश्चात वडाले आफ्नो कार्यालयमा पनि अनुसूची -७ अनुसारको हरियो स्टीकर टाँस्न पाउनेछ ।

घ) कुनै पनि वडामा संचालित पूर्ण सरसफाइ अभियानका क्रियाकलापहरुको स्व-अनुगमन तथा अनुगमन गर्दा माथि उल्लिखित सफा र स्वच्छ क्षेत्रका सम्वन्धित सूचकहरुलाई आधार मानी सफा र स्वच्छ अवस्था कायम भए वा नभएको सुनिश्चितता गरिनेछ । सबै वडा सफा र स्वच्छ एवं पूर्ण सरसफाईयुक्त क्षेत्र कायम भएपछि क्रमश गाउँपालिका क्षेत्रलाई सोही प्रकृया अनुरुप सफा र स्वच्छ एवं पूर्ण सरसफाईयुक्त क्षेत्र स्व- घोषणा तथा अनुमोदन एवं प्रमाणीकरण गरिनेछ ।

ङ) यदि कुनै वडाले त्यसको कुनै वस्ती वा टोललाई सफा र स्वच्छ क्षेत्र वा पूर्ण सरसफाई उन्मुख क्षेत्र प्रमाणीकरण गराउन औपचारिक अनुरोध गरेमा गाउँपालिका स्तरीय खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समितिले ७ दिन भित्र अनुगमन कार्यदल गठन गरी सम्बन्धित निकाय वा क्षेत्रमा अनुगमनका लागि खटाउने छ । उक्त अनुगमनमा खटिएको टोलीले अनुसुची - ३ (क) मा उल्लेख गरिएका पूर्ण सरसफाईका सूचकहरु समेटिएको सूचना संकलन फाराम तथा कार्यविधि अनुसार अवलोकन, छलफल, आवश्यक सूचना

संकलन गरी उक्त क्षेत्रलाई सफा र स्वच्छ क्षेत्र एवं पूर्ण सरसफाईयूक्त वडा प्रमाणीकरण गर्न उपयुक्त छ/छैन ठोस राय सहितको प्रतिवेदन गाउँपालिका स्तरिय समन्वय समितिमा पेश गर्ने छ । प्रतिवेदन पेश गरेको मितिले बढीमा ७ दिनभित्र समितिको बैठक बसी सफा र स्वच्छ एवं पूर्ण सरसफाईयूक्त क्षेत्र प्रमाणीकरण गर्न योग्य भए नभएको जानकारी गराउदै औपचारिक घोषणा कार्यक्रमको आयोजना गर्न जानकारी गराउनेछ । यदि योग्य नभएमा सम्बन्धित समन्वय समितिलाई सफा र स्वच्छ क्षेत्र हासिलका लागि गर्नु पर्ने क्रियाकलापहरुको सुझाव सहित पत्राचार गर्नु पर्नेछ । सूचकहरु पूरा गरेको अवस्थामा सफा र स्वच्छ क्षेत्र अनुमोदन एवं कायम गर्न सकिने पत्राचार गर्नु पर्नेछ ।

च) स्वघोषणा गर्दा वा अनुमोदन गर्दा सो सम्बन्धी सूचक पूरा गरेको प्रमाण-पत्र उपलब्ध गराउनु पर्ने छ । कुनै क्षेत्रमा सफा र स्वच्छ क्षेत्रका सूचकहरु पूरा गरी अनुमोदन वा स्वघोषणा भएपछि वा सँगसगै पूर्ण सरसफाइ उन्मुख कियालकलापहरु संचालन गरिनेछ । पूर्ण सरसफाइ सम्बन्धी माथि उल्लिखित क्रियाकलापहरु सञ्चालन गरेर बुँदा २ (ख) का सूचकहरु हासिल गरे पश्चात् उक्त क्षेत्रलाई पूर्ण सरसफाइ उन्मुख अवस्थाका रुपमा स्व-घोषणा गर्नुका साथै प्रमाणीकरण गर्न सकिने छ । साथै सफा र स्वच्छ क्षेत्र जस्तै स्व-अनुगमन, अनुमोदन, स्वघोषणा तथा प्रमाणीकरण प्रकृया अवलम्बन गरिने छ ।

अनुसूची २
दफा ८ सँग सम्बन्धित

अनुगमन विधिहरु :

१ स्व-अनुगमन : सरसफाई अभियान सरसफाई चौतारी तहदेखि गाउँपालिका तहसम्म आफूले गरेका कामहरु र कार्यक्रमका उपलब्धिहरुलाई कार्यान्वयनकर्ता संस्था स्वयंले गर्ने गरी सम्बन्धित सरोकारवालाहरुको सहभागितामा अर्ध वार्षिक स्व-अनुगमन गरिने छ ।

२ संयूक्त अनुगमन : विभिन्न तहका समन्वय समिति, सहयोगी निकाय, सञ्चारकर्मी, नागरिक समाज, राजनीतिक दल, शिक्षक, विज्ञ तथा लाभान्वित समुदाय आदि सम्मिलित समूहबाट संयुक्त रुपमा अनुगमन गरिनेछ । यस्तो अनुगमन एक तह माथिको समन्वय समितिबाट वर्षमा कम्तिमा १ पटक गरिने छ ।

३ प्रभाव अध्ययन : पूर्ण सरसफाइका क्रियाकलापहरुको प्रभावका सम्बन्धमा टोल विकास संस्था, वडापालिका, गाउँपालिका र जिल्लाले मातहतका क्रियाकलापहरुको प्रभाव अध्ययन तथा मूल्याङ्कन गर्नेछ ।

४ प्रतिवेदन, अभिलेखीकरण र व्यवस्थापन : सरसफाइ प्रवर्द्धन र प्राप्त उपलब्धिको प्रतिवेदन तैयारी र अभिलेखीकरण प्रयोजनका लागि तथ्याङ्क व्यवस्थापन प्रणालीको उपयुक्त संरचना र विधि अपनाइने छ । यसका लागि गाउँपालिका तहको तथ्याङ्क व्यवस्थापन गाउँपालिका स्तरमा गरिने छ । वडाका समन्वय समितिले नियमित रुपमा आफ्नो वडा क्षेत्रभित्र रहेका घरपरिवार, संस्था र सार्वजनिक स्थानमा प्रयोगमा रहेका चर्पी/शौचालयको विवरण, खानेपानी सेवाको पहुँच, हात धुने स्थानको व्यवस्था, फोहोरमैला व्यवस्थापन लगायतका अन्य सान्दर्भिक विषयहरु समावेश गरी तथ्याङ्क संकलन तथा अद्यावधिक गरी अभिलेखीकरण गर्नु पर्नेछ । यस प्रकारको सूचनाको अभिलेखीकरण गर्दा उक्त विषयसँग सम्बन्धित बानी व्यवहारका पक्षहरु, राम्रा सिकाई तथा अभ्यासहरु र सफलताका अनुभवहरु समेत समावेश गर्नु पर्नेछ :

क) वडा स्तरिय खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समितिले सरसफाइसँग सम्बन्धित मात्रात्मक तथा गुणात्मक अभिलेख समेटेर प्रतिवेदन तयार गरिनेछ ।

ख) वडा स्तरिय खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समितिले सरसफाइसँग सम्बन्धित मात्रात्मक तथा गुणात्मक अभिलेख समेटेर प्रतिवेदन तयार गरी वार्षीकरुपमा वैशाख १५ गतेसम्म गाउँपालिका स्तरिय खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समितिलाई पेश गरिनेछ ।

ग) गाउँपालिका स्तरिय खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समितिद्वारा वडास्तरबाट प्राप्त प्रतिवेदनहरु संकलन र प्रशोधन गरी समग्र गाउँपालिकाको प्रतिवेदन तयार गरी व्यवस्थित अभिलेखीकरण गर्ने छ । यस्तो प्रतिवेदन वार्षिक रुपमा आसाढ मसान्त भित्र जिल्ला स्तरिय खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समितिमा पेश गरिनेछ ।

अनुसूचि ३
सरोकारवालाहरुको भूमिका र जिम्मेवारी

(क) कार्य संचालन तह

क्र.स.	सरोकारवालाहरु	कार्यक्षेत्र
१	व्यक्ति	• चर्पीको समुचित प्रयोग, सरसफाइ, मर्मत सम्भार, व्यक्तिगत सरसफाइ गर्ने • स्वस्थकर बानी व्यवहार अवलम्बन गर्ने • घर आँगनको सरसफाइ गर्ने • सरसफाइ प्रति सचेत नागरिकको रुपमा सार्वजनिक दायित्व निर्वाह गर्ने
२	घरपरिवार	• चर्पीको निमार्ण, समुचित प्रयोग, सरसफाइ र मर्मत सम्भार गर्ने • सरसफाइ सम्बन्धी सामाजिकीकरण गर्ने • पानी र खानाको स्वच्छता कायम राख्ने • घर आँगन र वरिपरिको सरसफाइ र बगैचा व्यवस्थापन गर्ने • स्वच्छकर बानी व्यवहार विकासका लागि परिवारका सदस्य र छिमेकीलाई अभिप्रेरणा गर्ने • घरधुरीबाट निस्किने फोहोरमैलाको वर्गीकरण र समुचित व्यवस्थापन गर्ने

३	विद्यालय, विश्व विद्यालय, महाविद्यालय तथा अनुसन्धान संस्थाहरु	• सरसफाइका विषयवस्तुलाई पाठ्यपुस्तकमा समावेश गर्ने • पूर्ण सरसफाइ सम्बन्धी कार्ययोजना तर्जुमा तथा कार्यान्यवन गर्ने • विद्यार्थी बाल क्लव गठन तथा सक्रियता गराउने • बालमैत्री, लैङ्गिकमैत्री चर्पी, यूरिनल तथा खानेपानी सुविधा निर्माण, प्रयोग, सरसफाइ तथा मर्मत सम्भार गर्ने • पानीको स्वच्छता कायम राख्ने • वरिपरिको सरसफाइ कायम राख्ने • स्वच्छकर बानी व्यवहार विकासका लागि विद्यार्थी र समुदायलाई अभिप्रेरणा गर्ने • फोहोरमैलाको वर्गीकरण र समुचित व्यवस्थापन गर्ने • विपद्को समयमा खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी सचेतना र सामग्री वितरणमा सहयोग गर्ने • समुदाय तथा अध्ययनकर्ताहरुका लागि सरसफाइ सिकाइ केन्द्रका रुपमा विकास हुने अनुसन्धान र विकासका क्रियाकलापहरु संचालन गर्ने • सफा र स्वच्छ विद्यालय तथा कलेज प्रवर्द्धन गरी नमुनाको रुपमा प्रस्तुत हुने
४	गाउँ टोल	• पूर्ण सरसफाइ सम्बन्धी कार्ययोजना तर्जुमा तथा कार्यान्यवन गर्ने • गाउँ टोल समूहको गठन तथा सक्रिय गराउने • प्रयोगकर्ता–मैत्री सरसफाइ सुविधाको स्तरोन्नती र मर्मत सम्भार गर्ने • खानेपानीको मुहान संरक्षण, पानीको शुद्धीकरण र स्वच्छता कायम राख्ने • गाँउ टोल र वरिपरिको सरसफाइ कायम राख्ने • सार्वजनिक शौचालयको निर्माण, व्यवस्थापन, सरसफाइ र मर्मत सम्भार गर्ने • स्वच्छकर बानी ब्यवहार विकासका लागि घरधुरी र नागरिक समुदायलाइ अभिप्रेरणा गर्ने • फोहोरमैलाको वर्गीकरण र समुचित व्यवस्थापन गर्ने • वृक्षारोपण, हरियाली पार्क, बगैचा, चौताराको निर्माण र संरक्षण गर्ने • सफा र स्वच्छ गाँउ टोल विकास गरी नमुनाको रुपमा प्रस्तुत हुने
५	उपभोक्ता समितिहरु (खानेपानी तथा सरसफाई, बजार व्यवस्थापन समिति, वन व्यवस्थापन समिति)	• लक्षित समूह, संगठन समुदायलाई सगठित, सूसुचित र सक्रिय बनाउने • नीति नियम, आचार संहिता तर्जुमा गर्ने र गराउने • स्थानीय स्रोत साधन परिचालन गर्ने • अवस्था विश्लेषाण, तथ्याक संकलन गर्न सहयोग पुऱ्याउने • विपद्को समयमा खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी सचेतना र सामग्री वितरणमा सहयोग पुऱ्याउने • अनुगमन र सहजीकरण गर्न सहयोग पुऱ्याउने • सरोकारवालाहरु तथा समन्वय समितिसँग समन्वय गर्ने • सुविधाहरुको मर्मत, सरसफाइ र व्यवस्थापनमा सहयोग पुऱ्याउने

६	पशुवधशाला संचालक	• उचित स्थानमा वधशाला निर्माण गर्ने • वधशालाको सरसफाइ र त्यहाँबाट निस्केको फोहोर व्यवस्थापन गर्ने • मासुको स्वच्छता कायम राख्ने
७	सरकारी, गै.स.स. र निजी कार्यालय लगायत सवै	• प्रयोगकर्ता–मैत्री चर्पी, यूरिनल तथा खानेपानी सुविधा निर्माण, प्रयोग तथा मर्मत सम्भार गर्ने • पानीको स्वच्छता कायम राख्ने • वरिपरिको सरसफाइ कायम राख्ने • स्वच्छकर बानी व्यवहार विकासका लागि कर्मचारी र सेवाग्राहीलाई अभिप्रेरणा गर्ने • फोहोरमैलाको वर्गीकरण र समुचित व्यवस्थापन गर्ने • विपद्को समयमा खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी सचेतना र सामग्री वितरणमा सहयोग पुऱ्याउने • सफा र स्वच्छ कार्यालय प्रवर्द्धन गरी नमुनाको रुपमा प्रस्तुत हुने
८	महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका र स्वास्थ्य कार्यकर्ता	• प्राविधिक ज्ञान, सीप र सचेतना विस्तार गर्ने • सामुदायिक सशक्तिकरण र सक्रियतामा वृद्धि गर्ने • अभिमुखीकरण र ट्रिगरिङ्ग गर्ने • अवस्था विश्लेषण, तथ्याक संकलन गर्न सहयोग पुऱ्याउर्ने • सचेतनामूलक कायक्रम संचालनमा सहजीकरण गर्ने • विपद्को समयमा खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी सचेतना र सामग्री वितरणमा सहयोग पुऱ्याउने । • सफा र स्वच्छ आनीवानी प्रदर्शन गरी नमुनाका रुपमा प्रस्तुत हुनुपर्ने अनुगमन र सहजीकरण गर्न सहयोग पुऱ्याउने
९	शिक्षक, विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक संघ	• जीवन उपयोगी ज्ञान, सीप, अभ्यास र सचेतना विस्तार गर्ने • विद्यार्थी, विद्यालय परिवार र समुदायको सशक्तिकरण र सक्रियता वृद्धि गर्ने • अभिमुखीकरण र तालिम सञ्चालन गर्ने • अवस्था विश्लेषण, सचेतनामूलक कायक्रम संचालनमा सहजीकरण गर्ने • विपद्को समयमा खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी सचेतना र सामग्री वितरणमा सहयोग पुऱ्याउने अनुगमन र सहजीकरण गर्न सहयोग पुऱ्याउने • सफा र स्वच्छ विद्यालय प्रवर्द्धन गरी नमुनाको रुपमा प्रस्तुत हुने
१०	विद्यार्थी, बाल क्लव	• विद्यालय सेवा क्षेत्रभित्र सरसफाइ क्यालेन्डर बनाइ कार्यक्रम संचालन गर्ने • सरसफाइका सुविधाहरु एवं कक्षा कोठा र वरिपरिको वातावरणीय सरसफाइ गर्ने • तथ्याक संकलन, सचेतनामूलक कायर्क्रम संचालनमा सहभागी हुने • अविभावकहरुलाई सरसफाइ प्रवर्द्धन गर्न अभिप्रेरित गर्ने • अनुगमन र सहजीकरण गर्न सहयोग पुऱ्याउने • सफा र स्वच्छ विद्यालय प्रवर्द्धन गरी नमुनाको रुपमा प्रस्तुत हुने

११	स्थानीय क्लव र समूह	• प्राविधिक ज्ञान, सीप र सचेतना विस्तार गर्ने • सामुदायिक सशक्तिकरण र सक्रियता वृद्धि गर्न सहयोग पुऱ्याउने • अभिमुखीकरण र ट्रिगरिङ्ग गर्न सहयोग पुऱ्याउने • अवस्था विश्लेषण, तथ्याक संकलन गर्न सहयोग पुऱ्याउने • सचेतनामूलक कायक्रम संचालनमा सहजीकरण गर्न सहयोग पुऱ्याउने • विपद्को समयमा खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी सचेतना र सामग्री वितरणमा सहयोग पुऱ्याउने • अनुगमन र सहजीकरण गर्न सहयोग पुऱ्याउने
१२	वित्तीय संस्था तथा सहकारी	• सरसफाइ सामग्री उत्पादन तथा बजारीकरणमा सहयोग र लगानी गर्ने • सहुलियत व्याँज दरमा ऋण प्रदान गर्ने • सामग्रीहरुको बजारीकरण र वितरण गर्ने
१३	संचारकर्मी तथा नागरिक समाज	• सन्देशमूलक सामग्रीहरुको प्रचार प्रसार गर्ने • अध्ययन, अवलोकन र सफल कथाहरुको प्रचार प्रसार गर्ने • अनुगमन र पैरवी गर्ने
१४	निजी क्षेत्रका व्यवसायी र मठ मन्दिर संचालक आदि	• सरसफाइ सामग्री उत्पादन तथा बजारीकरणमा सहयोग र लगानी गर्ने • फोहोरमैलाको वर्गीकरण र व्यवस्थापन गर्ने • कार्यस्थल र सेवाको सरसफाइ र स्वच्छता कायम गर्ने • सरसफाइ तथा स्वच्छता अभियानमा कर्मचारी, संगठन र निकायहरुलाई परिचालन गर्ने

(ख) नीती निर्माण तथा समन्वय तह :

क्र.सं.	सरोकारवालाहरु	कार्य क्षेत्र
१	गाउँपालिका	• रणनीतिक योजना तथा कार्ययोजना तर्जुमा गर्न सहयोग र कार्यान्वयन गर्ने • बजेट तथा मानव संसाधन व्यवस्थापन गर्न सहयोग पुऱ्याउने • नेतृत्व, समन्वय र सूचना तथा अभिलेख व्यवस्थापन गर्ने • अनुगमन, नियमन र सुपरिवेक्षण गर्ने
२	सरकारी कार्यालयहरु	• नीति र रणनीति र योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने • बजेट तथा मानव संसाधन व्यवस्थापन गर्ने • समन्वय र सूचना तथा अभिलेख व्यवस्थापन गर्ने • अनुगमन, नियमन र सुपरिवेक्षण गर्ने
३	निर्देशन तथा समन्वय समिति	• क्षेत्रगत सरोकारवालाहरुसँग समन्वय तथा स्रोत साधन पहिचान गर्ने • सरसफाइका मुद्धाहरुलाई स्थानीय, राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय तहमा पैरवी गर्ने • सभा सम्मेलन, गोष्ठी आदि संचालन गर्ने • रणनीतिक योजना तथा कार्ययोजना तर्जुमा गर्न सहयोग र कार्यान्वयन

		गर्ने • नेतृत्व, समन्वय र सूचना तथा अभिलेख व्यवस्थापन गर्ने • अनुसन्धान र विकासका क्रियाकलापमा सहयोग पुऱ्याउने • अनुगमन, नियमन र सुपरिवेक्षण गर्ने
४	विकास साझेदार संस्था	• क्षेत्रगत नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनमा गाउँपालिका र समन्वय समितिलाई प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोग गर्ने • अनुसन्धान र विकासका कार्यहरु संचालन गर्ने
५	राजनितिक दलहरु र दलका भातृ संगठनहरु	• सरसफाइलाई गाउँपालिका विकासको महत्वपूर्ण मूलधारका रुपमा स्थापित गर्ने • सरसफाइका लागि प्रयाप्त बजेट व्यवस्थापन गर्ने

अनुसूचि ४

खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता योजनामा समावेश गर्नुपर्ने न्यूनतम विषयहरु :

१. पृष्ठभूमि :

२. स्थान परिचय :

३: वर्तमान अवस्था (खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता) :

४. लक्ष्य निर्धारण (खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता) :

५. कार्य प्रक्रिया :

६. अवसर चुनौतीहरुको विश्लेषण :

७. क्रियाकलापहरु :

८. कार्ययोजना

९. लागत अनुमान :

१०. सरोकारवालाहरुको पहिचान, नक्सांकन र योगदानको विश्लेषण :

११. अनुगमन तथा मूल्यांकन :

१२. आवश्यक नक्साहरु :

अनुसूचि ५

क्षमता विकासको लागि आवश्यक न्यूनतम क्रियाकलापहरु :

१. अभिमुखीकरण गोष्ठीहरु :

गाउँपालिका, वडा, टोल, वस्ति, सरसफाई चौतारी स्तरीय

२. प्रशिक्षक प्रशिक्षण तालिमहरु :

गाउँपालिका, वडा, टोल, वस्ति, सरसफाई चौतारी स्तरीय

३. सञ्चारकर्मीहरुको लागि अभिमुखीकरण

४. विद्यालयका विद्यार्थीहरुका लागी अभिमुखीकरण

५. यातायात मजदुरहरुको लागि अभिमुखीकरण

६. सफाइ मजदुरहरुको लागि अभिमुखीकरण

७. होटेल, रेस्टुरा, खाजा पसल, क्यान्टिनका व्यवस्थापक र कर्मचरीलाई अभिमुखीकरण

८. निजी क्षेत्रका, उद्यमी व्यवसायी, प्रवर्द्धकहरुलाई अभिमुखीकरण

९. शिक्षक तथा शिक्षिकाहरुको लागि अभिमुखीकरण

१०. खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता समिति, सहकारी आदिको लागि अभिमुखीकरण

अनुसूचि ६

गाउँपालिका भित्रका सबै घरधुरीहरु सरकारी तथा संस्थागत कार्यालयहरुमा भरिने फारमका नमुना :

क) पूर्ण सरसफाईका सुचकहरु उल्लेख भएका फारमको नमुना :

फारम नं १: घरायसी तहको पूर्ण सरसफाइ अनुगमन फारम

(वार्ड वास.सि.सि.ले नियमित रुपमा भर्ने)

घरमूलीको नाम : **सरुमारानी गाउँपालिका वडा नं :** **टोलको नाम :**

भेट गरेको मितिः १................................ २ ....३ ....

	पूर्ण सरसफाइका लागि सहयोगी क्रियाकलापहरु	भेट-१	भेट-२	भेट-३
क)	**चर्पीको प्रयोग (घरायसी तथा सस्थांगत)**			
1	सबैले सधै सुरक्षित चर्पीमा दिसापिसाब गर्ने गरेको			
2	चर्पीको सरसफाई नियमित गर्ने गरेको			
3	चर्पीको प्रयोग पछि हात धुनका लागि साबुन पानीको पहु‘चयु‘क्त व्यवस्था भएको			
ख)	**व्यक्तिगत सरसफाइ**			
1	साबुन पानीले हात धुने बानी			
१.१	-चर्पीको प्रयोग गरि सकेपछि साबुन पानीले हात धुने बानी भएको			
१.२	-खाना बनाउन‘ खानु र खुवाउनु अघि साबुन पानीले हात धुने गरेको			
१.३	-फोहर बस्तु विषादी छोएपछि साबुन पानीले हात धुने गरेको			
१.४	-विरामी तथा बच्चाको स्याहार गर्नु अघि र पछि साबुन पानीले हात धुने गरेको			
2	महिनावारी अवधिको सरसफाइ			
3	अन्य सरसफाइ (नुहाउने, दाँत माभ्मने, नङ. काट्ने आदि)			
ग)	**न्यूनतम आवश्यक तथा सुरक्षित पानीमा पहुँच तथा प्रयोग**			
1	पानीको भण्डार तथा प्रयोग गर्ने भाडा सफा तथा छोपेर राखेको			
2	छोपेको इनार, हेण्डपम्प, सुरक्षित मुहानको पानी प्रयोग गर्ने गरेको			
3	खानेपानी सुरक्षा योजना लागु भएको योजनाको पानी प्रयोग गर्ने गरेको			
4	घरायसी पानी शुद्धिकरणका विधीहरुको ज्ञान तथा प्रयोग			
घ)	**सुरक्षित खानाको प्रयोग**			
1	पकाउने भाडा, भान्सा सफा र सुरक्षित खानेकुराहरु सधै छोपेर राख्ने गरेको ।			
2	खानेकुराहरु राम्रोसंग पकाएर मात्र खाने गरेको			
3	बासि सडेगलेका खानेकुराहरु नखाने तथा खानेकुराहरु राख्नु परेमा सुरक्षित किसिमले राख्ने गरेको ।			
4	सुरक्षित पोषणयुक्त खाद्यबस्तुको प्रयोग गरि खानेकुरा बनाउने गरेको तथा काचै खानेकुराहरु सुरक्षित पानीले धोएर खाने गरेको			
5	समय समयमा गरिने अनुगमनले सुरिक्षत खानेकूरा भएको सुनिश्चिता गर्नुपर्ने			
ङ.)	**सफा र स्वच्छ घर आँगन**			
1	घर आगँनको सधै सफाई गर्ने गरेको (चाड., जुठेल्नो, खाडल आदि)			
2	घरबाट निकाल्ने फोहरलाई वर्गिकरण तथा व्यवस्थापन गर्ने गरेको			
3	घरबाट निस्कने फोहर पानीको उचित व्यवस्थापन गर्ने गरेको			

4	पशुपंक्षीका लागि छुटै गोठ तथा खोर बनाई तिनीहरुबाट निस्कने फोहरको उचित व्यवस्थापन गर्ने गरेका			
5	धुवाँ रहित भान्सा कोठा भएको (सुधारिएको चुल्हो, वायोग्यास चुल्हो, ग्याँस चुल्हो आदिको प्रयोग भएको)			

नोटः प्रत्येक घरधुरीको लागि एक एक प्रति आवश्यक पर्ने

फारम नं २ः
सार्वजनिक/समुदाय तहको पूर्ण सरसफाइ अनुगमन फारम

(वार्ड वास.सि.सि.ले नीयमित रुपमा भर्ने)

समुदायको नामः **वडा नंः** **समूह प्रकृतिः**

भेट गरेको मितिः १...................... २ .... ३ ....

पूर्ण सरसफाइका लागि सार्वजनिक स्थल सहयोगी कियाकलापहरु		भेट–१	भेट–२	भेट–३
च)	**वातावरणीय सरसफाइ (समुदायले गर्ने)**			
1	सार्वजनिक स्थलहरु सधै सफा रहेको (प्लास्टिक, वोतल आदि)			
2	खानेपानीको मुहानहरु संरक्षण गरिएको / खानेपानी सुरक्षा योजना लागु भएको			
3	प्रत्यक्ष असर गर्ने गरि वायु प्रदुषण नभएको			
4	फोहर मैला (Solid, Liquid and Fecal Waste) को उचित व्यवस्थापन भएको			
5	प्रर्याप्त हरियाली वातावरण भएको			

नोटः एउटा समूहको लागि एक प्रति गर्ने हुनाले आवश्यकतानुसार तयार गर्ने

फारम नं ३ः

सरुमारानी गाउँपालिका, प्यूठान

पुर्ण सरसफाइ सम्बन्धि अनुगमन टोलीले भर्ने फारम

वडागत तहको पूर्ण सरसफाइको समग्र अवस्था

वडा नं. **अनुगमन गरेको मिति :**

क्र. स.	घरमुलीको नाम	चर्पीको नियमित प्रयोग		व्यक्तिगत सरसफाइ		न्यूनतम आवश्यक तथा सुरक्षित पानीमा पहुँच तथा प्रयोग		सुरक्षित खानाको प्रयोग		सफा र स्वच्छ घर आँगन		पूर्ण सरसफाइ घोषणा गर्न उपयुक्त	
		छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन
1													
2													
3													
4													
5													
6													
7													
8													
9													
10													
11													
12													
13													
14													
15													
16													
17													
18													
19													
20													

फारम नं. ४
सरुमारानी गाउँपालिका
पूर्ण सरसफाइ सम्बन्धि कार्यको अनुगमन फारम
वडा तह (गाउँपालिकाले भर्ने)

वडा नं. **अनुगमन गरेको मिति :**

क्र.स.	घरमुलीको नाम	चर्पीको नियमित प्रयोग		व्यक्तिगत सरसफाइ		न्यूनतम आवश्यक तथा सुरक्षित पानीमा पहुँच तथा प्रयोग		सुरक्षित खानाको प्रयोग		सफा र स्वच्छ घर आँगन		वातावरणीय सरसफाइ (समुदायले गर्ने)	
		छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन
1													
2													
3													

पुर्ण सरसफाइका निम्न उपसुचकहरु प्राप्त भएपछि मात्र छ मा चिन्ह लगाउने ।

क) चर्पीको प्रयोग (घरायसी तथा सस्थागत)
सबैले सधै सुरक्षित चर्पीमा दिसापिसाब गर्ने गरेको
चर्पीको सरसफाई नियमित गर्ने गरेको
चर्पीको प्रयोग पछि हात धुनका लागि

														साबुन पानीको पहु‘चयु‘क्त व्यवस्था भएको
4														सस्थागत शौचालय प्रयोगकर्ता मैत्री भएको
5														**ख) व्यक्तिगत सरसफाइ**
6														साबुन पानीले हात धुने बानी
7														चर्पीको प्रयोग गरि सकेपछि साबुन पानीले हात धुने बानी भएको
8														खाना बनाउन‘ खानु र खुवाउनु अघि साबुन पानीले हात धुने गरेको
9														फोहर बस्तु विषादी छोएपछि साबुन पानीले हात धुने गरेको
10														विरामि तथा बच्चाको स्याहार गर्नु अघि र पछि साबुन पानीले हात धुने गरेको
11														महिनावारी अवधिको सरसफाइ
12														अन्य सरसफाइ (नुहाउने, दाँत माभ्ने, नङ. काट्ने आदि)
13														**ग) न्यूनतम आवश्यक**

14													
15													
16													
17													
18													
19													
20													
21													

तथा सुरक्षित पानीमा पहुँच तथा प्रयोग
पानीको भण्डार तथा प्रयोग गर्ने भाडा सफा तथा छोपेर राखेको
छोपेको इनार, हेण्डपम्प, सुरक्षित मुहानको पानी प्रयोग गर्ने गरेको
खानेपानी सुरक्षा योजना लागु भएको योजनाको पानी प्रयोग गर्ने गरेको
घरायसी पानी शुद्धिकरणका विधीहरुको ज्ञान तथा प्रयोग)

घ) सुरक्षित खानाको प्रयोग
पकाउने भाडा, भान्सा सफा र सुरक्षित
खानेकुराहरु सधै छोपेर राख्ने गरेको ।
खानेकुराहरु राम्रोसंग पकाएर मात्र खाने गरेको
बासि सडेगलेका खानेकुराहरु नखाने तथा

														खानेकुराहरु राख्नु परेमा सुरक्षित किसिमले राख्ने गरेको ।
22														सुरक्षित पोषणयुक्त खाद्यबस्तुको प्रयोग गरि खानेकुरा बनाउने गरेको तथा काचै खानेकुराहरु सुरक्षित पानीले धोएर खाने गरेको
23														समय समयमा गरिने अनुगमनले सुरिक्षत खानेकूरा भएको सुनिश्चिता गर्नुपर्ने ।
24														**ङ) सफा र स्वच्छ घर आँगन**
25														घर आगँनको सधै सफाई गर्ने गरेको (चाड., जुठेल्नो, खाडल आदि)
26														घरबाट निकाल्ने फोहरलाई वर्गिकरण तथा व्यवस्थापन गर्ने गरेको
27														घरबाट निस्कने फोहर पानीको उचित व्यवस्थापन गर्ने गरेको

28													
29													
30													
31													
32													
33													
34													

पशुपंक्षीका लागि छुटै गोठ तथा खोर बनाई तिनीहरुबाट निस्कने फोहरको उचित व्यवस्थापन गर्ने गरेका

धुवाँ रहित भान्सा कोठा भएको (सुधारिएको चुल्हो, वायोग्यास चुल्हो, ग्याँस चुल्हो आदिको प्रयोग भएको)

च) वातावरणीय सरसफाइ (समुदायले गर्ने)

सार्वजनिक स्थलहरु सधै सफा रहेको (प्लास्टीक, वोतल आदि)

खानेपानीको मुहानहरु संरक्षण गरिएको / खानेपानी सुरक्षा योजना लागु भएको

प्रत्यक्ष असर गर्ने गरि वायु प्रदुषाण नभएको

फोहर मैलाको (क्यष्मि, ीष्त्रगष्म बलम ँबभअर्बा ध्बकतभ0 उचित व्यवस्थापन भएको

35														**प्रर्याप्त हरियाली वातावरण भएको**

अनुगमन कार्यमा संलग्न
ब्यक्तिहरुको नाम **हस्ताक्षर**

ज्ञ

द्द

घ

द्ध

छ

अनुसुची ७

गाउँपालिका भित्रका सवै घरधुरीहरु सरकारी तथा संस्थागत कार्यालयहरुमा सफा र स्वच्छ क्षेत्र एवं पूर्ण सरसफाईका सुचकहरु पुरा नहुँदै र पुरा भइसकेपछि टाँस गरिने स्टिकरहरुको नमुना : सुचक पुरा हुदै गर्दाको अवस्थामा निलो र सुचकहरु पुरा भईसकेपछी हरियो स्टिकरको प्रयोग गरिनेछ ।

निलो रंग

हरियो रंग

अनुसुची ८

गाउँपालिका भित्रका सवै घरधुरीहरुलाई पूर्ण सरसफाईयूक्त क्षेत्र घोषणा गरिसकेपछि वितरण गरिने सरसफाई कार्डको नमुना :